

МІСЦЕ ТА РОЛЬ КУРСУ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ІСТОРІЯ ЄВРОПИ» У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ІСТОРИКІВ

Автор, використовуючи матеріали друкованих джерел, власних науково-методичних розробок, наукових статей, аналізує питання щодо місця та ролі курсу «Інтелектуальна історія Європи» у фаховій підготовці істориків.

Ключові слова: інтелектуальна історія, історія ідей, духовна культура, наукове дослідження.

Автор, используя материалы печатных источников, собственных научно-методических разработок, научных статей, анализирует вопрос о месте и роли курса «Интеллектуальная история Европы» в профессиональной подготовке историков.

Ключевые слова: интеллектуальная история, история идей, духовная культура, научное исследование.

The author, using the materials printed sources, its own research and teaching materials, scholarly articles, reviews on the place and role of the course, «Intellectual History of Europe» in the training of historians.

Key words: intellectual history, history of ideas, spiritual culture, scientific research.

На початку XXI ст. історична наука переживає глибоку внутрішню трансформацію, яка яскраво виявляється і в академічному середовищі – у зміні поколінь, інтелектуальних орієнтацій і дослідницьких парадигм, мови історії. Формування суспільних ідеалів демократії, культурного плюралізму та ринкової економіки, науково-технічна революція поставили перед вченими-істориками ряд складних проблем світоглядного плану. Це сприяло внесенню істотних змін в наукову картину світу, систему соціальних цінностей, пріоритетів і орієнтацій.

«Інтелектуальна історія Європи» – один з основних курсів в комплексі дисциплін загальноісторичного напрямку. Навчальна дисципліна «Інтелектуальна історія Європи» є складовою циклу професійної підготовки фахівців істориків освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр». Вона доповнює та поглиблює знання студентів з історії Європи, забезпечує розуміння системного зв'язку між різними проявами суспільного життя.

Предметом курсу є вивчення історичних аспектів однієї зі сфер людської діяльності – творчої та інтелектуальної, через культуру, біографію і соціокультурне оточення їх носіїв, включаючи її умови, форми і результати.

Термін «інтелектуальна історія», що дав назву новій течії, вперше вжив американський історик П. Міллер, який написав книгу «Свідомість Нової Англії» (1935). В ній минуле певного соціального і культурно-географічного регіону досліджувалося з точки зору історії ідей, поширених серед

поселенців Нової Англії в Америці, зокрема ідей пуританізму. Подібно П. Міллеру, А. Лавджой досліджував соціально-політичні ідеї західної демократії в книзі «Великий ланцюг буття» (1936) [1]. Остаточо склалася школа інтелектуальної історії у другій половині 70-х рр. XX ст. Саме тоді інтерес до теоретико-методологічного обґрунтування пізнання історії та соціально-політичних процесів в англійських країнах, особливо в США (центрі соціально-політичного дослідження на Заході завдяки великим матеріальним можливостям), різко зріс у зв'язку з активізацією консервативних настроїв з їх акцентом на роль історичних цінностей минулого в сучасності (неоконсерватизм), а також у зв'язку із загальною реакцією на засилля квантифікаційних методів пізнання в історії і соціології.

У 1977 у м. Вінгспреді (США) відбулася конференція, де були проголошені наступні головні для школи інтелектуальної історії моменти: 1) досліджується розвиток і зміна ментальних досягнень людства, «історія ідей», виявляються духовні зразки, «інтелектуальні парадигми» чи «абсолютні передумови», розглядається їх конкретний зв'язок з історією або сучасною соціально-політичною дією; 2) школа інтелектуальної історії покликана відігравати головну роль у процесі міждисциплінарного кооперування та інтеграції суспільних наук. Свою конкретизацію ці пункти знаходять в реальних історичних та соціально-політичних дослідженнях духовного життя індивідів, масової свідомості різних.

соціальних, релігійних, політичних та інших верств, груп, класів, об'єднань – в минулому і сьогодні [2].

Сучасна «інтелектуальна історія Європи» як курс, включає різноманітні складові: традиційну філософськи орієнтовану історію ідей, ідейних систем, історію природознавства і техніки, історію суспільної, політичної, філософської, історичної думки, а також соціально-інтелектуальну історію, зосереджену на соціологічному і організаційному аспектах пізнавальної діяльності. Однією з вихідних передумов сучасної інтелектуальної історії є усвідомлення нерозривного зв'язку між історією самих ідей і ідейних комплексів, з одного боку, і історією умов і форм інтелектуальної діяльності, з іншого.

Сучасні представники школи інтелектуальної історії: Дж. Хайам, К. Брінтон, Р. Стромберг, Р. Дарнтон, Д. Холлінджер, А. Вейсі, Д. Росс, Дж. Вуд. Проблемами інтелектуальної історії також займаються українські та російські дослідники Л. Зашкільняк, М. Мінаков, Л. Репіна, М. Бобкова, В. Зверева, М. Петрова).

Курс «Інтелектуальна історія Європи» вивчає різноманітний інтелектуальний ландшафт того або іншого історичного періоду (сприйняття тих або інших ідей масовою свідомістю, шляхи та засоби поширення нових ідей, зокрема через популярну літературу, перш за все в переломні періоди, вивчення політичної «мови», аналіз політичних дискурсів, власне історія ідей: ідеї свободи, рівності, справедливості, прогресу, тиранії та ін.

У цільній системі вищої освіти все більше уваги набирає самостійна робота студентів, яка сприяє розвитку наукового мислення самостійності суджень, формуванню практичних умінь та навичок. Програмою курсу передбачено години для самостійної роботи студентів, формою контролю за якою є опитування студентів, написання рефератів, есе, та включення даних питань до числа іспитових.

Метою курсу є виявити історичні зміни фундаментальних принципів, категорій, методів і змісту пізнання, вивчити процеси становлення і розвитку наукової картини світу, стилю мислення, засобів і форм наукового дослідження в загальному контексті духовної культури, соціально-організаційних і інформаційно-ідеологічних умов конкретної епохи. Закріпити теоретичні знання з курсу, розкрити єдність і різноманітність інтелектуальної історії Європи. Крім того, в ході фахової підготовки істориків перед викладачем постають наступні завдання:

Виховувати у студентів загальнолюдські духовні ціннісні орієнтації, сприяти ідеям гуманізму та демократизму і взаєморозумінню між народами на основі вивчення інтелектуальної історії Європи та особистісного усвідомлення досвіду історії;

Розширити й поглибити знання студентів з історії на основі вивчення основ інтелектуальної історії Європи;

Виробити у студентів підхід до суспільних явищ з позиції історизму, діалектичного розуміння багатогранності, різноманітності, багатогранності та суперечності історичного процесу;

Розвивати вміння всебічно, критично аналізувати інформацію різних історичних та сучасних джерел, самостійно, творчо осмислювати проблеми суспільного розвитку європейських народів та країн на протязі багатовікової її історії;

Розвивати інтерес та повагу до інтелектуальної історії Європи та культури.

Дисципліна «Інтелектуальна історія Європи» виконує соціально значимі функції: пізнавальну, практично-аналітичну, світоглядну, виховну.

Методологічними підставами змісту курсу є цивілізаційний та культурологічний підходи. Принципами вивчення історичних фактів є принципи історизму, об'єктивності, соціального підходу, альтернативності.

У результаті вивчення дисципліни студенти-історики повинні знати:

- У загальних рисах інтелектуальну історію Європи;

- Особливості інтелектуальної історії Європи, на кожному новому етапі історичного розвитку, специфіку окремих країн, що склали єдиний територіальний і духовний європейський світ, характер їх зв'язків;

- Причини та уроки виникнення, розвитку, піднесення та занепаду європейської ідеї, різних громадсько-політичних течій, рухів, партій;

та вміти:

- аналізувати й узагальнювати історичний матеріал у певній системі; порівнювати, оцінювати історичні факти на основі здобутих із різних джерел знань;

- знати і вміти проаналізувати ідейну спадщину різних періодів та епох історії Європи; вміти пояснити зв'язок та взаємодію ідей з політичним, релігійним, культурним та економічним життям європейських суспільств;

- простежувати зв'язок інтелектуальної історії Європи з вітчизняною та всесвітньою історією;

- розглядати соціально-політичні явища сучасності в перспективі та ретроспективі, в історичних рамках;

- виявляти сутність докорінних змін в історії слов'янських країн на різних етапах їх розвитку, їх оригінальність, взаємозалежність в окремих регіонах;

- користуватися науковою термінологією;

- складати конспект, тези, готувати реферати, доповіді;

- працювати з усіма доступними джерелами знань (документами, науково-популярною літературою, мемуарами, періодичною пресою тощо);

- орієнтуватися у формах, засобах та інститутах інтелектуального спілкування.

- вміти самостійно добувати історичну інформацію за темою на основі історичних джерел.

Слід зауважити, що існують дві історично сформовані функції системи освіти: формування особистості, здібної до універсального спілкування та творчості (цілісної, гармонійно розвинутої, моральної особистості) і підготовка виконавців соціальних і професійних ролей. Ще Аристотель досить повно окреслив коло проблем протиріччя: з одного боку – вільна універсальна людина, а з іншого боку – професіонал, підготовлений до визначеної справи [3]. У зв'язку з цим постають запитання: кого повинні готувати вищі навчальні заклади? Як знайти з'єднання цих задач? Де вихід із протиріччя?

На нашу думку відповідь у приведенні національної системи освіти до європейських стандартів, тому що саме вони вимагають формування та розвитку інтелектуальної культури молоді, зміцнення соціального, науково-дослідного потенціалу, створення бази «європейських знань».

З 1994 р. існує Міжнародне товариство з інтелектуальної історії. У 1995 р. засновано Санкт-Петербурзький центр Історії Ідей, керівники Т. Артем'єва [4] і М. Мікешин [5]. Головним завданням Центру є розвиток міжнародного співробітництва і досліджень у галузі історії ідей в Росії, особливо в епоху Просвітництва. З 1996 р. виходить журнал «Intellectual News. Review of the International Society for Intellectual History». В Росії з 1998 р. діє Центр інтелектуальної історії, який очолює Л. Рєпіна. На сьогоднішній день дослідна діяльність Центру визначається його наскрізною (від античності до новітнього часу) генеральною програмою «Традиції і творці європейської інтелектуальної культури», метою якої є міждисциплінарні дослідження творчої діяльності та довгострокових інтелектуальних процесів у сфері гуманітарного (і в першу чергу історичного), соціального і природничого наукового знання в їх конкретному соціокультурному контексті і на базі інтеграції історії ідей, соціально-інтелектуальної історії та мікроаналітичних підходів «нової культурно-інтелектуальної історії». Ще одним центром «інтелектуальної історії» є Російське товариство інтелектуальної історії (РТИ), створене в 2000 р., основною метою якого є сприяння розвитку в Росії міждисциплінарних досліджень в області інтелектуальної історії – історії всіх видів творчої діяльності, розумового інструментарію, інститутів інтелек-

туального спілкування та продуктів людського інтелекту, історичного розвитку інтелектуальної сфери (включаючи її художні, гуманітарно-соціальні, натуралістичні, філософські компоненти) в рамках загальнокультурної парадигми. Свої дослідження товариство публікує у «Віснику РТИ», перше видання якого побачило світ у грудні 2001 р. [6].

«Інтелектуальна історія Європи», як наукова дисципліна, стала розвиватися в Україні лише в останні роки. Україна – одна з перших країн на пострадянському просторі, яка прийняла Закон України «Про освіту» (1991 р.). Після цього було створено нормативні документи, які становлять правову базу функціонування системи освіти. У зв'язку з розбудовою української держави, демократизацією суспільного життя, в державі розпочато роботу зі створення нової законодавчої і нормативної бази національної освіти [7]. Напрями розвитку України й Європи повинні збігатися, українській державі необхідно виробити вірну концепцію інтеграції в Європейське співтовариство. Саме курс «Інтелектуальна історія Європи» спрямований на підготовку висококваліфікованих фахівців істориків, що володіють сучасними знаннями та навичками самостійної дослідницької діяльності.

Входження освіти і науки України до європейського інформаційного й освітнього поля є вагомим чинником економічного, соціального, інтелектуального, інноваційно-технологічного та культурного розвитку [8]. Тому особливу увагу необхідно приділити пошуку ефективних стратегій і тактик нової культури розвитку майбутніх фахівців-істориків, гармонізації системи вищої освіти. Для розбудови держави сьогодні необхідно формувати духовну інтелектуальну еліту, яка б акумулювала в собі силу інтелекту нації, необхідну для повноцінного розвитку суспільства.

С. Кульчицький написав, що «протягом останніх 20-ти років інтелігенція зробила багато, щоб українці згадали своє минуле, славні традиції середини XVII і початку XX століття. Все це особливо цінно для молодого покоління, тому що українська історія поступово стає частиною нашого буття» [9]. Ми додамо лише, що інтелектуальна історія України також частина історії Європи. Європейський вибір України – невід'ємна складова її подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лавджой А. Великая цепь бытия: История идеи / А. Лавджой / Перев. с англ. В. Софронова-Антони. – М. : Дом интеллектуальной книги, 2001. – 376 с.
2. Шамшурин В. И. История идей и историческое сознание: Р.Дж. Коллингвуд и его последователи / В. И. Шамшурин // Вопросы философии. – 1986. – №5. – С.127–136.
3. Шартье Р. Интеллектуальная история и история ментальностей: двойная переоценка? / Р. Шартье // Независимый филологический журнал. – 2004. – № 66. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/nlo/2004/66/>.
4. Артемьева Т. В. Идея истории в России XVIII века / Т. В. Артемьева // Философский век. Альманах. – 2008. – Выпуск 4. – 267 с.
5. Философский век. Альманах / Отв. редакторы Т. В. Артемьева, М. И. Микешин, В. Ойттинен. – СПб.-Хельсинки : Санкт-Петербургский центр истории идей, 2010. – Выпуск 36. Северное сияние: Грани культуры Просвещения. – 137 с.
6. Российское общество интеллектуальной истории [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.igh.ras.ru/intellect>.

7. Плавич В. П. Розвиток системи освіти України в контексті Болонського процесу / В. П. Плавич; за ред. Т. М. Забанова. – Одеса : Астропринт, 2005. – 256 с.
8. Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія / Л. Зашкільняк. – Львів : ПАІС, 2007. – 312 с.
9. День. – 2011. – № 195-196. – 28 жовтня.

Рецензенти: д.і.н., проф. О. П. Тригуб;
к.і.н., доц. Н. В. Шевченко.

© Гайдай О. М., 2012

Дата надходження статті до редколегії 07.11.2011 р.

ГАЙДАЙ Ольга Михайлівна (1970 р. н.) У 1993 р. з відзнакою закінчила історичний факультет Миколаївського державного педагогічного інституту. Заступник декана факультету політичних наук Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, лауреат Миколаївської обласної культурологічної премії ім. М. Аркаса.

Коло наукових інтересів: історія Росії, історія освіти, інтелектуальна історія.